

- спорту України «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція)» № 33 від 12.01.2021. К., 2021. 37 с.
2. Ким бути? *Розкажіть онуку*. 2017. № 8(серпень). С. 43-52
 3. Дубовик Ю.О. Застосування віммельбухів у процесі ознайомлення дошкільників з професійною діяльністю дорослих. *Наукова освіта: традиція і сучасність: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 28 жовтня 2021 року)*. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 52-55.
 4. Дубовик Ю.О. Калейдоскоп професій. Використання комп'ютерних ігор у процесі ознайомлення дошкільників з професіями : методичний посібник. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. 33 с.
 5. Оршанський Л.В. Традиційний український орнамент. Методика навчання : навч.-метод. посібн. Дрогобич : РВВ ДДПУ, 2008. 200 с.

УДК 373.2.016:514-028.31

Дубровська М.А.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Науковий керівник – к.п.н., доц. **Вільхова О. Г.**

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ УСПІШНОГО ФОРМУВАННЯ ГЕОМЕТРИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті схарактеризовано педагогічні умови доцільного вибору ефективних засобів формування геометричних уявлень дошкільників у сучасних ЗДО. Проаналізовано поетапне формування геометричних уявлень. З'ясовано особливості використання дидактичних ігор, площинного і об'ємного моделювання. Розкрито важливість створення сприятливих морально-психологічних умов кожному учаснику освітнього процесу.

Ключові слова: педагогічні умови, геометричні уявлення, предметно-просторове середовище, наочність, дидактичні ігри.

Постановка проблеми. У сучасних педагогічних дослідженнях, пов'язаних з проблемами вдосконалення функціонування педагогічних систем, підвищення ефективності освітнього процесу, одним з аспектів, що викликають найбільший інтерес, є виявлення, обґрунтування і перевірка педагогічних умов, що забезпечують успішність здійснюваної діяльності. Сьогодні вчені звертають значну увагу на навчання та розвиток дошкільників, адже саме у цьому віці закладаються фундаментальні якості особистості. Одним із пріоритетних напрямків освітньої діяльності є формування елементарних математичних уявлень, яке здійснюється батьками, а також вихователями сучасних закладів дошкільної освіти (ЗДО).

Аналіз останніх досліджень. Формування геометричних уявлень у дітей дошкільного віку – одне із складних і актуальних завдань інтелектуального розвитку майбутнього покоління. Вагомий внесок у становлення та розвиток методики формування геометричних уявлень у ЗДО внесли українські і зарубіжні вчені різних часових періодів: Ф. Блехер, П. Блонский, Л. Виготський, Д. Ельконін, В. Імбер, І. Карчевська, Я. Коменський, Г. Лисенко, В. Мельник, М. Монтесорі, Т. Онисимова, Й. Песталоцці, Ф. Фребель, Н. Фрейлах, Ю. Хижняк та інші.

Мета статті – визначити педагогічні умови доцільного вибору ефективних засобів формування геометричних уявлень дошкільників у сучасних ЗДО.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи науково-педагогічну, методичну літературу, нами було визначено, що педагогічними умовами доцільного вибору засобів для формування геометричних уявлень дітей дошкільного віку є наступні:

1. Урахування геометричного складника при створенні предметно-просторового розвивального середовища ЗДО.
2. Поетапне формування геометричних уявлень.
3. Забезпечення залежності характеру наочності і її кількості від цілей і завдань освітнього процесу та рівня засвоєння геометричних уявлень.
4. Продумана система організованої освітньої діяльності, яка включає різні види продуктивної діяльності із застосуванням доцільних методів і форм (дидактичні і розвивальні ігри, площинне і об'ємне моделювання, математичні розваги).
5. Створення сприятливих морально-психологічних умов кожному учаснику освітнього процесу.

Розкриємо визначені умови.

1. Врахування геометричного складника при створенні предметно-просторового розвивального середовища ЗДО.

За І. Іваніщевою, розвивальне середовище – це сукупність умов, які забезпечують різнобічний розвиток дітей; це система матеріальних об'єктів їхньої діяльності. Створення в дошкільному закладі повноцінного розвивального середовища та забезпечення відповідної позиції вихователя в організації діяльності дітей – провідний засіб реалізації завдань сучасного реформування освіти. Адже правильно організоване розвивальне середовище сприяє соціалізації дитини, впливає на всі аспекти її розвитку [4].

При формуванні геометричних уявлень у дітей дошкільного віку важливим комплексним засобом є створення предметно-просторового розвивального середовища. З цією метою створюються такі умови, де дітям надають можливість реалізовувати свої знання, вміння і навички, отримані на заняттях, у процесі гри і в повсякденному житті, використовували всілякі предмети: олівці, аркуші паперу, пластилін, клей, рахункові палички, набір геометричних фігур і великі об'ємні тіла різного кольору і розміру, трафарети з геометричними фігурами, предмети різної форми, картки із зображенням фігур, головоломки, настільні ігри, конструктори, будівельні матеріали тощо.

2. Поетапне формування геометричних уявлень.

Етапи керівництва процесом формування геометричних уявлень дітей дошкільного віку (за Л. Баранюк [1], І. Білою [2], О. Брежнєвою [3], К. Щербаково [9]):

I етап. Сприймання геометричних форм, ознак геометричних фігур і тіл за допомогою різних органів чуттів. Практична діяльність поєднується зі словом педагога.

II етап. Спільна з педагогом діяльність: уточнення уявлень дітей про властивості і якості матеріалів, мотивування, створення проблемної ситуації, постановка мети, визначення етапів дослідження, висунення припущень про результати, їх обґрунтування, проведення експерименту, фіксація результатів, їх обговорення. Для обговорення використовуються готові схеми і моделі: що робили? що отримали? чому? Далі педагог формулює загальні висновки на основі висловлювань дітей.

III етап. Самостійна робота (розгляд, зображення, моделювання, конструювання тощо). Педагог за допомогою схем показує проблему, діти пропонують шляхи вирішення, відбирають необхідні матеріали, фіксують результати. Джерелом експериментування є дитячі питання: що вийде, якщо кубик склеїти по-іншому? Як побудувати форму з заданих фігур?

У спрощеному вигляді можна представити поетапну роботу з формування геометричних уявлень дітей дошкільного віку таким чином:

I етап – сприймання форми на сенсорному рівні;

II етап – засвоєння властивостей геометричних фігур;

III етап – встановлення зв'язків і відносин між властивостями геометричних фігур (узагальнення).

Така система роботи, на нашу думку, якнайкраще готує дитину до школи й реалізує пропедевтику проблемного навчання.

3. Забезпечення залежності характеру наочності і її кількості від цілей і завдань освітнього процесу та рівня засвоєння геометричних уявлень.

Характер наочності, її кількість і місце в навчальному процесі залежать від мети і завдань навчання, від рівня засвоєння дітьми знань і умінь, від місця і співвідношення конкретного й абстрактного на різних етапах засвоєння знань.

Наочний матеріал сприяє розумінню дітьми того, що будь-який предмет має форму. В якості наочного матеріалу використовуються сюжетні картинки, малюнки. Використання знаків (символічної наочності) дає можливість виділяти суттєві ознаки, зв'язки і відношення у певній чуттєво-наочній формі. Особливе значення символічна наочність має при формуванні у дітей просторових уявлень.

Без безпосереднього практичного орієнтування дитини в просторі неможливе формування просторових уявлень і понять. Однак на певному етапі навчання, коли необхідне розуміння дітьми просторових відносин, більш істотним є не практична орієнтування у просторі, а саме сприймання і розуміння просторові відносин за допомогою графіків, схем, моделей.

О. Кононко, В. Луценко, С. Нечай та інші вчені підкреслюють, що формування у дітей уявлень і понять про величину і форму просто неможливе без наочності. У зв'язку з цим використовуються різноманітні фігури як еталони форми, графічні і модельні зображення форми [8, с. 112].

Однією з найбільш поширених форм наочності є навчальні таблиці. К. Щербакова пояснює, що використання таблиць має педагогічний ефект лише в тому разі, якщо демонстрація їх пов'язана не тільки з поясненням вихователя під час викладу нового матеріалу, але і з організацією самостійної роботи дітей [9, с. 226].

Для забезпечення залежності характеру наочності і її кількості від цілей і завдань освітнього процесу та рівня засвоєння геометричних уявлень педагогові необхідно:

- при підготовці до заняття ретельно продумати, коли (в якій частині заняття), в якій діяльності і як буде використаний наочний матеріал;
- продумати місце і порядок розміщення матеріалів: демонстраційний матеріал розміщується в зручному для використання місці, в певній послідовності;
- вчити дітей користуватися роздатковим матеріалом: вихователь повинен стежити за усвідомленістю і самостійністю виконання практичних дій, акуратністю у роботі тощо;

- правильно дозувати наочний матеріал, адже негативно позначається на результатах навчання, як недостатнє його використання, так і надлишковість;
- підбирати наочний матеріал відповідно до дидактичних завдань: для формування початкових уявлень про ті чи інші властивості, ознаки об'єкта, можна обмежитися невеликою кількістю; на етапі узагальнення потрібно долучити достатню кількість унаочнення демонстрації різних властивостей форм і геометричних фігур, абстрагування, узагальнення тощо;
- об'єднувати кілька видів наочності для показу різних зв'язків, відношень;
- після використання наочного матеріалу його необхідно прибрати, щоб увага дітей не відволікалася, із цією метою використовують коробки, папки, ширмочки тощо.

4. Продумана система організованої освітньої діяльності, яка включає різні види продуктивної діяльності із застосуванням доцільних методів і форм (дидактичні і розвивальні ігри, площинне і об'ємне моделювання, математичні розваги тощо).

Базовий компонент дошкільної освіти реалізується в різних видах діяльності. Так, наприклад, у конструктивній діяльності діти знайомляться з геометричними фігурами, формою деталей, за допомогою звичайного конструктора і LEGO-конструктора («Знайди відсутню фігуру», «Якої форми?»), магнітні конструктори складаються з намагнічених паличок і кульок, які прилипають один до одного, а от болтові конструктори являють собою деталі різної геометричної форми, які призначені тільки для дітей старшого дошкільного віку та скріплюються шляхом загвинчування гвинтиків.

Старших дошкільників вчать складати план-карту із символічними позначеннями, яка на перший погляд складається з ліній, квадратиків, прямокутників, але діти вже розуміють, що таке умовне позначення певних предметів і явищ (вулиці, дороги, транспортні засоби тощо).

О. Рома всебічно досліджує використання конструктора LEGO для логіко-математичного розвитку дошкільників. Заняття з будівельним матеріалом сприяють розвитку мислення дітей, тренуванням у словесних поясненнях («Чому вежа, побудована стопкою з безлічі цеглинок, менш стійка, ніж будиночок, побудований тільки з куба і трикутної призми?» тощо), практичній реалізації та ігровій мотивації [7, с. 16].

У пізнавально-дослідницькій діяльності у дітей формується вміння моделювати геометричні фігури з паличок, складати орнамент

з певної геометричної фігури (коло, квадрат, ромб) або з різних фігур (коло і квадрат, ромб, трикутник і коло і т. д.). Діти користуються такими приладами для креслення, як лінійка, циркуль для створення композицій, перетворення фігур. В іграх з піском діти виконують формотворчі дії.

Одним з найбільш близьких і природних для дитини-дошкільника видів діяльності є образотворча діяльність, де дошкільнята малюють, ліплять, вирізають, виконують аплікації з геометричних фігур. Кожен вид такої діяльності розвиває у них певні якості: поступово розширюється запас знань на основі уявлень про різноманітних формах і просторовому положенні предметів навколишнього світу, формуються розумові операції: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення; збагачується словниковий запас, формується зв'язкова і образна мова.

Дослідники вказують, що провідне місце при формуванні геометричних уявлень повинні займати практичні методи, а, перш за все, продуктивна діяльність дошкільників. Систематично повинні проводитися такі види робіт, як виготовлення геометричних фігур з пластиліну, паличок, паперу, їх вирізання, моделювання тощо.

Т. Пагута зазначає, що при цьому важливо вчити дітей розрізняти істотні і неістотні ознаки фігур [6, с. 118], значна увага має приділятися використанню прийому зіставлення і протиставлення геометричних фігур. В ході виконання таких завдань відбувається формування уявлень про геометричні фігури. Це можуть бути завдання на:

- побудову геометричних фігур;
- розбиття фігури на частини і складання її з інших фігур;
- формування вміння читати геометричні креслення та ін.

Гра – основне і улюблене заняття дітей дошкільного віку. У таких сюжетно-рольових іграх, як «Супермаркет», «Поліклініка», «Інспектор ДАІ» і ін. дитина дуже легко опановує прийомами дослідження форми як очима, так і руками.

У самотійній діяльності діти грають в дидактичні ігри такі, як «Чого не стало», «Геометрична мозаїка», із логічними блоками Дьенеша, «Танграм» тощо. Вони допомагають закріпити вже пройдений матеріал, розвинути дрібну моторику під час дослідження геометричної фігури, а також пам'ять, мислення, мову, уяву.

Способи використання наочності різні. У педагогіці вирізняють:

- демонстраційний спосіб – вихователь спочатку показує, а потім разом з дітьми обстежує, наприклад, показує і називає геометричну фігуру;

- ілюстративний спосіб – передбачає використання наочного матеріалу для ілюстрації, конкретизації інформації вихователя.
- діяльний спосіб – зв'язок слова вихователя з дією [5].

5. Створення сприятливих морально-психологічних умов кожному учаснику освітнього процесу.

Робота з дітьми, заняття, розвиток і навчання їх проходить в системі і на основі особистісно-орієнтованої моделі спілкування, має значення співпраця і партнерство між педагогом і дітьми. Педагогом створюються умови і обстановка, сприятливі для залучення дитини в діяльність: заняття, ігрова діяльність, прогулянка та інші режимні моменти. При цьому ініціатива в розгортанні гри, дії належить дитині. Педагог виокремлює, аналізує ситуацію, спрямовує процес її розвитку, сприяє отриманню результату.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, цілеспрямована діяльність вихователя щодо формування геометричних уявлень дітей дошкільного віку та інші сприятливі педагогічні умови (спеціально створене предметно-просторове розвивальне середовище ЗДО; поетапність у роботі; педагогічно доцільне використання наочності і її кількості у конкретній педагогічній ситуації; система організованої освітньої діяльності з доцільним педагогічним інструментарієм; сприятливі морально-психологічні умови) в сукупності сприятимуть ефективності процесу і результату геометричної пропедевтики дітей дошкільного віку та їх підготовки до навчання у школі.

Список використаних джерел

1. Баранюк Л. К. Формування уявлень про форми та геометричні фігури дітей старшого дошкільного віку. *Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: комплексний підхід: збірник наукових праць / за заг. редакцією В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун.* Житомир, 2019. С. 121–123
2. Біла І. М. Психологія творчого конструювання в дошкільному віці : монографія. Київ : Веселка, 2011. 430 с.
3. Брежнева О. Г. *Математичний розвиток дошкільників: теорія і технологія* : монографія. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. 481 с
4. Іваніщева І. Т. Розвивальне середовище в ДНЗ. *Всеосвіта.* 2019. URL : <https://vseosvita.ua/rozvivalne-seredovise-v-dnz-173740.html>.
5. Імбер В. Маленькі геометрики : ознайомлення дітей з геометричними фігурами за методом повного фізичного реагування. *Дошкільне виховання.* 2020. № 9. С. 3–7.
6. Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників : навч.-метод. посібник. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.
7. Рома О. Логіко-математичний розвиток дошкільників засобами конструктора LEGO: тренінг для педагогів. *Вихователь-методист дошкільного закладу.* 2014. № 5. С. 14–19.

8. *Формуємо у дошкільників цілісне світобачення: навч-метод. посібник.* Кононко О. Л., Луценко В. О., Нечай С. П., Плохій З. П., Сидельникова О. Д., Старченко В. А., Якименко Л. Ю. (ред.) Київ: Імекс-ЛТД., 2013. 348 с.
9. Щербакова К. Й. *Методика формування елементів математики у дошкільників.* Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. 262 с.

УДК:373.2.035:796

Дубровська М. А.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Яцук В. В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Науковий керівник - к. п. н., ас. **Фазан Т. П.**

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті розкриті й проаналізовані особливості формування соціальної компетентності дошкільників засобами сюжетно-рольових ігор. Здійснено науково-теоретичне обґрунтування педагогічного потенціалу сюжетно-рольової гри. Висвітлено значення правильно-організованого педагогічного супроводу під час проведення ігор.

Ключові слова: соціальна компетентність, дошкільники, гра, сюжетно-рольова гра, педагогічний потенціал.

Постановка проблеми. Зміни, які відбуваються в сучасному освітньо-культурному просторі, передбачають утвердження пріоритету дошкільної освіти. Низка законодавчих актів і постанов щодо дошкільного дитинства (Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти, «Про охорону дитинства») наголошують на повноцінному розвитку дитини, формуванні в дошкільному дитинстві значущих умінь і навичок та набуття основних освітніх компетентностей (соціальної, комунікативної, когнітивної тощо). Виконання цього завдання покладається на дошкільний навчальний заклад, бо саме тут значною мірою відбувається формування багатьох компетентностей у дітей. Конвенція ООН про права дитини закріплює право дітей на ігри, саме тому кожна дитина, незалежно від умов, часу, відчуваючи потребу у грі, повинна мати гарантовані можливості для реалізації власних ігрових задумів.

Провідним видом діяльності дошкільників є гра, в якій дитина легко, природним шляхом засвоює соціальні норми, вчиться виконувати різні соціальні ролі, спілкуватися з різними людьми тощо. Одним із різновидів ігор – є сюжетно-рольова гра. Переважно саме ця